

Kulturdepartementet

103 33 Stockholm

Yttrande avseende ”Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället”

Linnéuniversitetets fakultet för konst och humaniora har tagit del av Läsdelegationens betänkande av insatser för läsning i och utanför skolan. Utredningen rymmer i sin helhet många viktiga idéer och konstruktiva förslag som skulle kunna främja barns och ungdomars läsning. I remissvaret vill vi i först framföra några kritiska synpunkter innan vi återkommer till de idéer och förslag som vi stödjer.

Följande har arbetat med remissvaret:

Ewa Bergh Nestlog, FD, lektor i svenska med didaktisk inriktning

Martin Hellström, FD, lektor i litteraturvetenskap

Britta Herder, FM, adjunkt i svenska språket

Maria Nilsson, FD, lektor i litteraturvetenskap

Gudrun Svensson, FD, lektor i svenska som andraspråk

Pia Visén, FD, postdok i educational linguistics

Kritiska synpunkter

Läsdelegationens sammansättning

I Läsdelegationen ingår framför allt personer som är verksamma inom kultursektorn. En av delegaterna är forskare, och han kommer från ett beteende- och samhällsvetenskapligt ämnesfält. Det innebär att i delegationen har det inte funnits någon med ämnesdidaktiskt perspektiv från språkligt eller litteraturvetenskapligt ämnesfält. Det kan vara en förklaring till att de perspektiv på läsning som framstår i utredningen i vissa stycken är begränsade, och resonemangen pekar delvis på en förenklad syn på läsning och läsutveckling.

Forskning gällande läsning

Utifrån ett litteracitetsperspektiv ses inte läsning som en isolerad förmåga. I utredningen fokuseras läsning, vilket kan vara vällovligt och en nödvändig avgränsning. Men med det enkla perspektiv som framstår, utvecklas inga resonemang om relationer mellan olika språkliga förmågor. Med ett litteracitetsperspektiv går läsande, skrivande och talande hand i hand. Detta perspektiv saknas i utredningen, vilket är en stor brist. Visserligen finns skrivningar som pekar på betydelsen av olika språkliga förmågor, men det saknas kvalificerade resonemang om exempelvis skrivandets betydelse för och relation till läsning. Det är

en traditionell och kognitiv syn på läsning som skrivs fram, där läsning handlar om avkodning och läsförståelse, vilket pekar på ett fonologiskt perspektiv på läsning. Forskning som pekar på andra perspektiv och resonemang behandlas inte.

Luke och Freebody (1999) har inspirerat många forskare inom litteracitetsfältet, även forskning i de tidiga skolåren (se t.ex. Bergöö & Jönsson 2012; Skoog 2012). I detta sammanhang kan nämnas Marianne Skoogs avhandling *Skriftspråkande i förskoleklass och årskurs 1* (2012), där resultatet visar att undervisningspraktikerna som undersöks har en snäv syn på litteracitet där bokstäver och ljud fokuseras, medan elevernas erfarenheter och perspektiv inte används som resurser i aktiviteter som rör läsning och skrivning.

Det hade således varit fördelaktigt med en tydligare betoning av en mer vidgad syn på vad läsande, läsundervisning, läsdidaktik och lässtöttande arbete är i såväl förskola och grundskola som gymnasieskola, med fokus även på sakprosaläsande. Det hade också varit förmånligt med en tydligare betoning av didaktik och metoder för att arbeta med ämnes- och yrkesspecifikt läsande.

Digital läsning

Frågor som rör digitalt läsande är viktiga i dagens samhälle, och många barn och ungdomar skapar och tar del av digitala texter mer eller mindre dagligdags. I utredningen utgår man från att digital läsning i hög grad är likställd med ”traditionell läsning” (s. 76). Visserligen skriver man om digitalisering på flera ställen i betänkandet, men det saknas djupare resonemang om det som är specifikt för digitalt läsande, vilket måste betraktas som en brist i utredningen.

Flerspråkighet

Den stora betydelsen av användning av modersmålet som en positiv faktor även för den kognitiva utvecklingen och kunskapsutvecklingen i övrig undervisning lyfts inte fram i utredningen. Visserligen nämns att det ska finnas böcker på modersmålet både på skolbibliotek och allmänna bibliotek, men man utreder inte vad som skulle vara fördelaktigt med det.

För många av de flerspråkiga eleverna handlar det mindre om brist på motivation än möjlighet att ta till sig litteratur på ett språk där man fortfarande brottas med form och förståelse. Det kunde man skrivit mer om och utrett hur man ska bemöta den svårigheten, inte enbart genom att det ska finnas böcker på modersmålet. Exempelvis saknas förslaget att man skulle kunna satsa på litteratur som är skriven jämsides på två språk, vilket skulle underlätta för många flerspråkiga elever att komma in i den svenskspråkiga litteraturen.

Perspektiv på elever i läs- och skrivsvårigheter

I betänkandet framträder ett ensidigt kompensatoriskt perspektiv på elever i läs- och skrivsvårigheter (Nilholm 2003), ett perspektiv som bygger på att bland annat identifiera problemgrupper och med hjälp av metoder kompensera för problemet. Det tar sig i uttryck i utredningen genom att man skriver om elever ”som *har* [vår kursivering] läs- och skrivsvårigheter” (t.ex. s. 66 och 85) eller elever ”*med* [vår kursivering] läs- och skrivsvårigheter” (t.ex. s. 86). Här förs inga resonemang som bygger på perspektivet att elever befinner sig i läs- och skrivsvårigheter (jfr Persson

2001 & Tinglev 2005). På så sätt framstår det som givet att problemet är placerat i individer och inte i det sammanhang som eleven befinner sig i. Också det perspektiv som bygger på tidiga stödinsatser utgår från enskilda individers behov och ett kompensatoriskt perspektiv, inte primärt från behovet att anpassa undervisning och de sammanhang som elever och barn befinner sig i, så att de inte riskerar att hamna i svårigheter. Det begränsade perspektivet som framträder i betänkandet blir också tydligt när avsnittet om rekommendationer för läsundervisning (s. 70-72) i kapitel 4.4.1, i stort sett lutar sig mot en och samma källa. Det är en svaghet i utredningen att man i så stor utsträckning adresserar kognitiva och kompensatoriska perspektiv, och inte i högre grad också breddar perspektivet i kritisk och social riktning.

Barns medverkan

Det är anmärkningsvärt att barn lyser med sin frånvaro i utredningen. Den enkät som presenteras som bilaga till utredningen har en kuriös kvalitet, och de boksamtal som utförts inom utredningen verkar mest ha varit till för att garnera verksamheten med barns symboliska närvaro (exempelvis boksamtal i närvaro av statsminister och kulturminister). När det kommer till förslaget om Läsråd ser vi inte heller att barn är föreslagna att medverka på något mera seriöst och genomgående sätt.

Utredningen konstaterar att det som påverkar barn mest är andra barn. Därför är det besynnerligt att inga förslag läggs som ger barn som är kvalificerade läsare ett större utrymme för att komma till tals om litteratur och läsning, i utredningen, men också i förslagen.

Utredningen bör föreslå några konkreta och symboliskt mycket viktiga åtgärder, nämligen att barn med stor läserfarenhet och kunskap bereds plats i de grupper som är underställda kulturrådet på olika sätt.

Det bör finnas barn i den grupp som ställer samman den årliga Barnbokskatalogen och ungdomsbokskatalogen. De bör ges plats att både välja ut titlar samt skriva texter och vara synliga.

Kulturrådet bör också driva på för att Nordiska rådets pris för barn- och ungdomslitteratur i hög grad utses av kvalificerade barn- och ungdomsläsare från respektive land. Utredningen bör rekommendera kulturrådet att driva på för en ändring i frågan.

Utredningen bör också föreslå att kulturrådet i så hög grad som det är möjligt utser en jury bestående av kvalificerade läsare som är barn eller ungdomar till den jury som delar ut deras största pris, Alma-priset.

Läsdelegationen kan också presentera synpunkter kring den forskning som bedrivs kring barn och ungdomslitteratur, vari barn eller ungdomar mycket sällan tillfrågas eller är aktiva. Här är det också möjligt att föreslå att Svenska barnboksinstitutet (SBI) på ett mer aktivt sätt arbetar med att infoga barn och ungdomar i sin verksamhet, och inte bara riktar sitt fokus mot själva mediet, barnboken, utan också mot den grupp som barn och ungdomsboken riktar sig till.

Lärares roll i elevernas läsning

Det framgår i betänkandet att man tänker sig att alla lärare i större eller mindre utsträckning är involverade i elevers läsning. Dock hade det varit önskvärt att man tydligare hade skrivit fram och problematiserat alla lärares ansvar för läsning, läsförståelse och läsutveckling, och de skillnader som det innebär att bedriva läsundervisning och främja elevers läsutveckling i alla ämnen. Däremot adresserar man ”att lärarna i de lägre årskurserna [har] ett särskilt ansvar för elevernas läsinlärning och lärarna i svenska och svenska som andraspråk har ett särskilt ansvar för elevernas läs- och skrivutveckling” (s. 67) – vilket visar på en traditionell syn på lärares ansvar i frågan. Ett sådant ställningstagande kan tolkas som att andra kategorier av lärare trots allt inte har ett lika stort ansvar för ämneslitteracitet inklusive läsundervisning i sina ämnen. Inom litteracitetsforskning finns studier av vad det innebär att läsa och skriva i skolan utifrån ett ämnesperspektiv. Shanahan och Shanahan (2008) beskriver litteracitet utifrån kategorierna basic literacy, intermediate literacy och disciplinary literacy. I den förstnämnda kategorin får eleverna i dagens skola explicit undervisning, men knappast i de andra två. För elever i de tidiga skolåren är det rimligtvis mest aktuellt med basic literacy, men lärare behöver i sin undervisning fortsätta stödja elevernas möjligheter till läs- och skrivutveckling genom alla skolåren i intermediate literacy och disciplinary literacy. På så sätt kan eleverna utvecklas till goda skribenter och läsare som når kunskapskraven, och som dessutom har stora möjligheter att lyckas väl i exempelvis PISA-undersökningarna och i de nationella proven under hela sin skoltid. Det synsätt som framträder i betänkandet överensstämmer inte med forskning inom litteracitetsfältet, där man menar att varje lärare genom hela skoltiden har ansvar för att undervisa språk- och textmedvetet på ett ämnesspecifikt sätt (jfr t.ex. Shanahan & Shanahan 2008).

Läsdelegationen pekar på vikten av att lärare i förskola, fritidshem och grundskola har kunskap om läsinlärning, läsdidaktik och olika lässtrategier. Däremot framgår inte betydelsen av att läraren har god kunskap om aktuell barn- och ungdomslitteratur och entusiastiskt kan förmedla den till sina elever. Läraren känner sina elever och vet vilka behov och intressen de har. För att kunna ”matcha” litteraturen med eleverna behöver läraren också ha god kunskap om aktuell barn- och ungdomslitteratur (McCormick 1994 och Molloy 2002).

Läsllyftet

Det hade varit fördelaktigt med en tydligare betoning av Läsllyftets betydelse för att öka lärares kompetens att stötta elevers läsande.

Läsllyftet bör utökas med insatser gentemot fritidspersonal, som bör få en tydligare utbildning inom detta område. Här kan också satsningar på att öka kunskapen om digital läsning göras. Det saknas nu inom alla de yrkesgrupper som möter läsande barn.

Läsllyftet bör dessutom kompletteras med en modul om barn- och ungdomslitteratur. Litteratur för barn och ungdom utkommer kontinuerligt, så för att hålla lärare uppdaterade med aktuell litteratur kan en prioritering vara att avsätta en del av lärares kompetensutvecklingstid och medel för läsecirklar, gärna med stöd av skolbibliotekarie eller stads- och kommunbibliotekets barn- och

ungdomsbibliotekarie. Medel för inköp av litteratur i gruppuppsättning bör också avsättas.

Skolbibliotek och läsning

Det är redan fastslaget att ett skolbibliotek med utbildad personal är av avgörande betydelse för barns läsning. Vi ifrågasätter därför att skolbibliotekens roll ytterligare en gång bör utredas och föreslår istället att styrdokumentet om skolbibliotek och dess bemanning förtydligas och att uppföljningen kring detta skärps.

Det finns däremot behov av en utredning av effekten av att ge lärare och bibliotekarier utrymme i tjänsten för att planera samarbeten.

Läsning på fritidshem

I utredningen står det att fritidshemmen på ett bättre sätt kan ta tillvara informella och vardagliga erfarenheter av läsande och skrivande och kan stimulera till ett vidgat läsintresse. Det behövs dock ett tydliggörande på vilket sätt fritidshemmen kan ta tillvara på elevernas resurser. Man bör också peka på de kreativa och praktiska möjligheterna till olika sorters texter som kan associeras till läsande och som kan skapa inre motivation hos eleverna.

Läsning på lov

När det gäller läslov och liknande aktiviteter, var biblioteket spelar en stor roll, saknas en betoning av att det är av vikt att inte bara ge barn motivation att läsa böcker, utan också möjlighet att samtala om sina läsupplevelser och uppleva en gemenskap i läsningen.

Bibliotek och läsfrämjande

Skrivningarna om bibliotekarieutbildningen bör skärpas, så att det inom utbildningen ingår fler moment som handlar om barns läsning och om läsfrämjande verksamheter. Läslyftet borde kunna utvecklas med fler moduler som även är specifikt riktade till bibliotekarier.

Läsande förebilder

Här ställer vi oss frågande till den ensidiga fixeringen vid idrottsrörelsen när det gäller samarbetspartners för bibliotek och läslov. Utredningen bör inkludera andra organisationer med verksamhet som mera naturligt ligger nära det berättande som finns inom litteraturen, såsom kulturskolan med sina grenar inom dans, teater och bild, eller teaterföreningsverksamheten som finns organiserad i riksorganisationen Ung teaterscen. Även Sverok, som organiserar rollspelsintresserade över landet bör vara av intresse. Scoutförbundet är också aktuellt, där samtal om värderingar och sätt att leva står i centrum. Idrottsrörelsens breda intresse av att arbeta med läsning ställer vi oss tveksamma till. Det är bra med läsande förebilder, men det är minst lika viktigt med läsande förebilder som intresserar sig för barns läsning.

Vi föreslår att utredningen i högre grad än vad som görs nu understryker föräldrars roll för att få barn att läsa. Detta kan göras genom ett tydligare samarbete mellan bibliotek, förskola och BVC-verksamhet, med ett mer uppdaterat och aktuellt material till föräldrar om den tidiga läsningen, samt med läsecirklar och liknande på bibliotek eller i anslutning till förskolan eller förskoleklassen. Vi föreslår att

Skolverket i samarbete med Socialstyrelsen får i uppdrag att utveckla en modul i Läslyftet som är riktad till BVC-personal.

Det hade varit fördelaktigt med en tydligare betoning av lärare som läsande förebilder. I en australisk intervjustudie med elever i skolår 8 och 10 framgick att lärares attityder till läsning hade stor betydelse för elevernas läsande. Framgångsrika lärare hade bred kunskap om barn- och ungdomslitteratur och läste högt och uppmuntrade eleverna att läsa såväl i skolan som i hemmet, och initierade elevcentrerade samtal om det lästa (Merga 2015).

Utredningsförslag som får stöd

Läsdelegationens betänkande är väl genomarbetat och sätter ljus över många viktiga aspekter av barns och ungas läsande.

Insatser gällande läsning i skolan

Det är positivt att man föreslår eller lyfter fram vikten av att alla barn och unga ska ges möjlighet att utveckla tolkningskompetens som stöttar läsandet. Det är också fördelaktigt att Läsdelegationen inte föreslår några nya insatser för skolans del, utan att förslagen istället byggs på verksamheter som redan finns. Sådant som ser ut att fungera idag kan förstärkas med mera långsiktiga bidragsstrukturer och utbildningsinsatser som en följd av att det finns en trötthet gentemot tillfälliga projekt, och att flera av de pågående istället bör permanentas och garanteras en fortlevnad.

Ett av de verksamma projekten som nämns är Läslyftet. Förslaget till att Läslyftet kommer att få någon form av cementering ses som något positivt eftersom denna satsning har kommit att spela en stor roll för lärares utveckling av läsundervisningskompetens. Det är även bra att man föreslår eller lyfter fram vikten av att alla lärarkategorier får kompetensutveckling i frågor som rör läsande och arbetssätt för att stötta läsande.

Flerspråkighet

Cirka 20 % av eleverna i dagens skola är flerspråkiga och har kommit olika långt i inlärning av andraspråket svenska. I utredningen lyfts det flerspråkiga perspektivet vid ett antal tillfällen och man nämner bland annat ökat stöd för elevernas språk- och kunskapsutveckling. Tillämpning av elevernas förstaspråk i undervisningen lyfts särskilt fram av betydelse för deras identitetsutveckling.

Läsning på fritidshem

Fritidshemmen har fått en förändrad roll genom betoning av dess undervisande verksamhet alltsedan Lgr 11, men flera utredningar har visat att en förhållandevis stor andel av personalen inte har professionell kompetens. Det är därför bra att man i denna utredning lägger tonvikt vid fritidshemmens betydelse och att höja kompetensen för undervisande personal på fritidshemmen, eftersom just fritidshemmen med sina friare arbetsformer har möjlighet att arbeta kreativt och lässtimulerande.

Läsande förebilder

Det är bra att man lyfter fram vikten av läsande förebilder och att man nämner föräldrarnas betydelse i dessa och andra sammanhang, både som förebilder men också vilka möjligheter som skulle kunna erbjudas dem att bli läsare.

Uppföljning och samverkan kring barns och ungas läsning

I utredningen beaktar man påverkan av aktörer både utom och inom skolan där inte enbart undervisande lärare bär hela ansvaret för elevers läskunnighet, läsförståelse och läsmotivation. Utredningen lyfter fram vikten av samverkan i samhället, mellan skola, förskola, fritidshem, bibliotek och barnhälsovård m.m.

Det är fördelaktigt att man föreslår ett Läsråd som ska arbeta för att öka barns och ungas möjligheter att utvecklas som läsare, samt ett Läscentrum som kan samla forskning och fortbildning om läsande. Dock bör Läsrådets uppgifter och befogenheter preciseras i förslaget, så dess eventuella arbetsuppgifter inte sammanfaller med de uppdrag som Kulturrådet redan utför.

Gunlög Fur, professor samt dekan för fakulteten för konst och humaniora.

Referenser

- Bergöö, Kerstin & Jönsson, Karin (2012). *Glädjen i att förstå: språk- och textarbete med barn*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Luke, Alan and Freebody, Peter (1999). A map of possible practice: Further notes on the four resources model. *Practically Primary*, 4.
- McCormick, Kathleen (1994). *The culture of reading and the teaching of English*.
- Merga, Margaret K. (2015). "She knows what I like": Student-generated best-practice statements for encouraging recreational book. Reading in adolescents. *Australian Journal Of Education* (Sage Publications Ltd.).
- Molloy, Gunilla (2002). *Läraren, litteraturen, eleven: en studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*. Stockholm: Lärarhögsk.
- Nilholm, Claes (2003). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, Bengt (2001). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Skolverket.
- Shanahan, Timothy & Shanahan, Cynthia (2008). Teaching Disciplinary Literacy to Adolescents. I: *Harvard Educational Review* 78(1). S. 40–59.
- Skoog, Marianne (2012). *Skriftspråkande i förskoleklass och årskurs 1*. Diss. Örebro : Örebro universitet, 2012.
- Tinglev, Inger (2005). *Inkludering i svårigheter. Tre timplanebefriade skolors svenskundervisning*. Umeå: Institutionen för barn- och ungdomspedagogik, specialpedagogik och vägledning, Umeå universitet.